

KVALITATIVNA ANALIZA POREZNIH TROŠKOVA POSLOVNIH SUBJEKATA*

prof. dr. Mira DIMITRIĆ
Ekonomski fakultet, Rijeka

Izvorni znanstveni članak**

UDK 336.2

JEL H32

Sažetak

Na osnovi provedenog istraživanja poslovnih subjekata u Hrvatskoj u prvoj polovici 2002. godine, koje se odnosi na posljednjih dvanaest mjeseci poslovanja, prikazani su rezultati kvalitativne analize troškova poreznih obveznika obrtnika i slobodnih zanimanja te poduzeća. Analiza je usmjerena na mišljenja o postupcima ispunjavanja poreznih obveza, nekim poreznim propisima, odnosima s poreznim vlastima te o mogućnostima poboljšanja pravednosti i efikasnosti poreznog sustava. Provedena je prema pojedinim vrstama poreza; analizirana su mišljenja o porezu na dodanu vrijednost, porezu na dobit, porezu na dohodak i oporezivanju plaća zaposlenika.

Stajališta poreznih obveznika mogu naznačiti poreznim vlastima željene smjerove budućih poreznih promjena, a pokazuju da ispitanici imaju najviše primjedbi na oporezivanje plaća.

Prijedlozi poduzeća za poboljšanje poreznog sustava s motrišta pojednostavnjenja, smanjenja troškova i povećanja pravednosti i učinkovitosti usmjereni su na sniženje poreznih stopa, veću poreznu diferencijaciju spram djelatnosti i veličine poduzeća, pojednostavnjenje poreznih postupaka te poboljšanje komunikacije s poreznim vlastima i uzajamne komunikacije službi u poreznom sustavu.

* Ovaj je članak rezultat istraživanja koje je financirano novčanom potporom CERGE-EI fondacije u sklopu programa *Global Development Network*. Dodatna sredstva za primatelje novčane potpore iz balkanskih zemalja odobrila je austrijska vlada putem WIIW-a, Beč. Određena sredstva odobrio je i Institut za javne financije, Zagreb, koji je i vodio projekt. Sva iznesena stajališta izražavaju isključivo mišljenja autorice, a ne CERGE-EI-ja, WIIW-a ili GDN-a.

Autorica posebno zahvaljuje voditeljicama projekta Heleni Blažić i Katarini Ott na pomoći te na stručnim i metodološkim sugestijama, svim ostalim sudionicima projekta na korektnoj suradnji, a tajniku Obrtničke komore Primorsko-goranske županije Željku Dimitriću i djelatnici konzultantske tvrtke Transact Rijeka Dajani Dujmović na podacima i savjetima.

** Primljeno (*Received*): 1.9.2003.

Prihvaćeno (*Accepted*): 15.6.2004.

Prijedlozi obrtnika usmjereni su na sniženje poreznog opterećenja u svim segmentima, uvođenje paušalnog oporezivanja, povećanje pravednosti i socijalne osjetljivosti poreza na dohodak te na smanjenje administriranja pri ispunjavanju poreznih obveza.

Ključne riječi: troškovi poreznih obveznika, obrtnici, poduzeća, Hrvatska

Uvod

U prvom dijelu rada navedeni su osnovni elementi provedenog istraživanja: veličina i struktura uzorka¹, osobe koje su odgovarale na pitanja te postavljena pitanja ispitanicima. U iduća četiri dijela analizirani su rezultati prema pojedinim porezima: PDV-u, porezu na dohodak, porezu na dobit i oporezivanju plaća zaposlenika². U šestom dijelu rada analiziran je odnos poreznih obveznika prema poreznim vlastima.

U radu su analizirane najčešće primjedbe ispitanika na porezni sustav, kao i prijedlozi za njegovo pojednostavnjenje, sniženje troškova i povećanje pravednosti i efikasnosti.

Osnovni elementi istraživanja

Kvalitativna analiza troškova poreznih obveznika obuhvaća ispitivanje subjektivnih stajališta poreznih obveznika o ispunjavanju poreznih obveza, a pridonosi stvaranju kvalitativne ocjene poreznog sustava.

Statistički uzorak ispitanika prilagođen je stvarnoj strukturi poduzetnika ponderiranjem po broju posloprimaca.³ Na postavljena pitanja odgovarali su: za male poslovne subjekte vlasnik i (ili) menadžer, odnosno knjigovodstveni servis koji im vodi poslovne knjige, a za veće poslovne subjekte najčešće samo šef računovodstvene službe.

Postavljena pitanja odnose se na ukupni porezni sustav i pojedine porezne oblike: porez na dohodak, porez na dobit, PDV i oporezivanje plaća. Usmjereni su na izražavanje osjećaja zadovoljstva ili nezadovoljstva poreznih obveznika, odnosno ocjenu psihološkog troška sustava; ocjenu postupaka u ispunjavanju poreznih obveza; ocjenu pojedinih poreznih propisa; ocjenu odnosa s poreznim vlastima i ocjenu i prijedloge mogućih poboljšanja pravednosti i efikasnosti poreznog sustava.

¹ Obrtnici i slobodna zanimanja – u uzorku obuhvaćaju fizičke osobe, obveznike poreza na dohodak od samostalne djelatnosti. Osim obrtnika i slobodnih zanimanja, toj kategoriji pripadaju i fizičke osobe koje se bave poljoprivredom i šumarstvom ako su ujedno obveznici PDV-a. Poduzeća – u uzorku obuhvaćaju obveznike poreza na dobit, trgovačka društva i druge pravne osobe koje stječu dobit, kao i poslovne subjekte, fizičke osobe koje po svojem zahtjevu plaćaju porez na dobit umjesto poreza na dohodak.

² Porez na dohodak od samostalnog rada promatra se zasebno od oporezivanja plaća zaposlenika, koje su dohodak od nesamostalnog rada, jer zahtijevaju odvojene porezne evidencije i poslove i jer je riječ o dohocima različitih osoba. Dohodak od samostalnog rada dohodak je konkretnoga poslovnog subjekta, obrtnika, dok su plaće kao dohodak od nesamostalnog rada dohoci njegovih zaposlenika, a njegovi troškovi.

³ Više o uzorcima u radovima Blažić.: *Troškovi oporezivanja poslovnih subjekata koji su obveznici poreza na dohodak*, *Troškovi oporezivanja poslovnih subjekata koji su obveznici poreza na dobit* i *Troškovi podnošenja prijave poreza na dohodak građana* (ovaj broj FTP-a).

Porez na dodanu vrijednost

PDV je najznačajniji porezni prihod države, koji u strukturi ukupnih poreznih prihoda sudjeluje s oko 50%.⁴ Uveden je u hrvatski porezni sustav 1998. godine umjesto dotadašnjeg bruto poreza na promet. U početku je imao jedinstvenu stopu od 22%, a zatim je uvedena nulta stopa za određene proizvode i usluge te oslobođenja od PDV-a po osnovi izvoza, u propisanim djelatnostima i za financijske institucije.

Poslovni subjekti koji ostvaruju godišnji neto prihod, odnosno neto primitke niže od 85.000 kn nisu obveznici PDV-a, osim fakultativno. Osnovicu za obračun PDV-a poduzeća i drugih obveznika poreza na dobit čine primljeni i izdani računi, s precizno propisanim sadržajem. Ulazni računi primljeni od obveznika poreza na dohodak moraju, za potrebe odbitka pretporeza, biti plaćeni. To je izuzetak od načela fakturirane realizacije, koje inače vrijedi za obračun PDV-a poduzeća. Obrtnici i osobe slobodnih zanimanja utvrđuju poreznu obvezu prema naplaćenim računima, a pravo na iskazivanje pretporeza prema plaćenim računima odnosno po načelu blagajne.

Obračun PDV-a je mjesečni, a poslovni subjekti s neto godišnjim prihodima, odnosno primicima nižim od 300.000 kn mogu primjenjivati tromjesečni (kvartalni) obračun.

Na pitanje koliko dvije porezne stope i posebno evidentiranje neoporezivih prihoda komplicira obračun i oduzima dodatnog vremena, približno polovica obrtnika i više od trećine poduzeća odgovorilo je da nema teškoća zbog toga. Samo oko 10% subjekata smatra da je obračun zbog toga vrlo kompliciran i oduzima mnogo dodatnog vremena.

Pitanje

Što smatrate najkompliciranijim u sustavu PDV-a, odnosno što vam oduzima najviše vremena u ispunjavanju porezne obveze? (Redoslijed odgovora određen je prema učestalosti.)

Poduzeća i obrtnici

- *Ažuriranje potrebne dokumentacije*
- *Obračun PDV-a na propisane rashode*
- *Plaćanje PDV-a na uvoz, a zatim priznavanje tog iznosa kao pretporeza*
- *Knjiga ulaznih i izlaznih računa (URA-IRA) i paralelno evidentiranje*
- *Obveza vlastitog obračuna PDV-a na neke uvozne usluge*
- *Posebna obrada ulaznih računa što su ih ispostavili obveznici poreza na dohodak*

Ažuriranje potrebne dokumentacije ističe se kao problem zbog kašnjenja u zaprimanju ulaznih računa. Iako je u početku uvođenja PDV-a rok za obračun i uplatu PDV-a bio i kraći, očito je i rok od mjesec dana za znatan broj ispitanika (10%) prekratak.

Rashodi na koje se plaća PDV, a čiji obračun ispitanici smatraju kompliciranim jesu 70% reprezentacije i 30% rashoda vlastitoga ili unajmljenog osobnog automobila po-

⁴ Godine 1998. 49,6%; 1999. god. 51,8%, 2000. god. 54,6%, 2001. god. 48,1% – statistički godišnjaci i mjesečni statistički prikazi Ministarstva financija RH, razna godišta i brojevi.

dužeća. To su ujedno rashodi koji nisu porezno priznati ni za porez na dobit ni za porez na dohodak. Porezni obveznici negoduju zbog mogućnosti da se rashodi reklame poreznim propisima svrstaju u oporezivu reprezentaciju. Pravilnikom o porezu na dodanu vrijednost (NN 60/96, 113/97, 7/99, 112/99, 44/00, 63/00, 80/00, 109/00 i 54/01) predviđena je i oporezivost rashoda vozila u najmu. Taj pravilnik sadržava i odredbu o financijskom najmu koja je u suprotnosti s Međunarodnim računovodstvenim standardom 17. Prema tom standardu rashod financijskog najma je kamata sadržana u najamnini i amortizacija na unajmljeni predmet. Za razliku od toga, prema citiranom poreznom propisu⁵ proizlazi da rashod u financijskom najmu može biti ukupna najamnina, a samo ako nije, tada se na 30% amortizacije predmeta najma treba obračunati i platiti PDV.

Kao sljedeći razlog kompliciranosti navodi se plaćanje PDV-a na uvoz, koji se zatim priznaje kao pretporez. Uz to što postoji niz poreznih oslobođenja pri uvozu, dodatna je teškoća činjenica da je na neke uvozne usluge, npr. u turističkoj djelatnosti, sam porezni obveznik dužan obračunati PDV, a ne carinarnica, kako je uobičajeno.

Vođenje paralelnih evidencija odnosi se na knjigu URA-IRA, u kojoj se evidentiraju ulazni i izlazni računi koji se paralelno evidentiraju i u glavnoj knjizi koja se vodi prema računovodstvenim propisima u poduzećima, odnosno u knjizi primitaka i izdataka (KPI) koju vode obrtnici. Knjigovodstvenim softverima predviđen je automatski unos podataka u obadvije knjige, ali za neke obveznike koji vode glavnu knjigu prema specifičnim propisima (npr. za proračunske korisnike) ne postoje specijalizirani, njima prilagođeni softveri, pa knjigu URA-IRA vode ručno, što smatraju vrlo kompliciranim. Primjedba je opravdana i za one subjekte koji poslovne knjige ne vode kompjutorski ili nemaju suvremene knjigovodstvene softvere.

Poduzeća obračunavaju PDV prema ispostavljenim, odnosno zaprimljenim računima, na načelu fakturirane realizacije, s iznimkom zaprimljenih računa fizičkih osoba, obveznika poreza na dohodak. PDV na osnovi tih računa priznaje se u pretporez po načelu blagajne, dakle kada su računi plaćeni. Poduzećima posebno evidentiranje i praćenje tih računa čini dodatnu teškoću. Nekoliko je ispitanika kao teškoću navelo i vlastitu odgovornost pred poreznim vlastima pri obračunu pretporeza po osnovi ulaznih računa ispostavljenih od osoba koje nisu obveznici PDV-a, a iskazuju ga.

U usporedbi s porezom na dobit i oporezivanjem plaća za PDV je iskazano najmanje primjedbi glede kompliciranosti sustava. Gotovo polovica poduzeća i trećina obrtnika navela je da ništa ne smatra posebno kompliciranim.

Pitanje

Što predlažete za pojednostavnjenje PDV-a, odnosno za sniženje utrošenog vremena i troškova ispunjavanja porezne obveze i za poboljšanje njegove pravednosti i efikasnosti? (Redoslijed odgovora određen je prema učestalosti.)

⁵ Poreznoj se osnovici dodaje 30% svih rashoda vozila koje snosi korisnik najma. "Ako obveznik PDV-a ugovori financijski najam i za obročne otplate ne tereti rashode već se vrijednost na taj način nabavljene imovine prenosi na troškove putem otpisa obvezan je u poreznu osnovicu dodati 30% otpisa..." (čl. 26, st. 5. Pravilnika o PDV-u).

Poduzeća

- Sniziti stopu od 22%
- Uvesti porezne diferencijacije po djelatnostima
- Primijeniti načela blagajne (izjednačiti ulazne račune poduzeća – R1 i obrtnika – R2)
- Ustaliti porezne propise
- Smanjiti komplicirani porezni nadzor pri povratu preplaćenog PDV-a
- Ukinuti PDV na uvoz
- Ukinuti PDV na nenaplaćeni izvoz
- Produžiti razdoblje obračuna i plaćanja PDV-a
- Ukinuti PDV na predujmove
- Sniziti PDV proizvođačima, posebno onima s dugim proizvodnim ciklusom
- Ukinuti PDV na tzv. vlastitu potrošnju

Obrtnici

- Sniziti stopu od 22%
- Izjednačiti obrtnike s poduzećima u načinu obračuna PDV-a na načelu fakturirane realizacije (izjednačiti izlazne račune obrtnika – R2 s izlaznim računima poduzeća – R1)
- Ukinuti knjigu URA-IRA i obračun raditi prema KPI
- Produžiti razdoblje obračuna i plaćanja PDV-a

Navedeni prijedlozi nisu usmjereni samo na pojednostavnjenje sustava PDV-a i uštedu vremena, već i na mogućnosti poboljšanja pravednosti i efikasnosti.

Snizenje porezne stope na prvom je mjestu po učestalosti prijedloga za obje kategorije poslovnih subjekata. Stopa od 22% u usporedbi s drugim tranzicijskim zemljama pripada srednjim stopama⁶, a nije previsoka niti u usporedbi sa stopama poreza na promet koji je prethodio uvođenju PDV-a, što su potvrdila i tadašnja istraživanja.⁷ Najlošije su pri uvođenju PDV-a prošle uslužne djelatnosti s visokim udjelom rada u inputima i relativno visokim profitnim stopama.

Prijedlog poduzeća za primjenu načela blagajne, odnosno za obračun PDV-a samo za naplaćene i plaćene račune i sasvim suprotan prijedlog obrtnika da se za njih primijeni načelo fakturirane realizacije osobito su zanimljivi kao kontradiktorni. Načelo blagajne je u kontekstu PDV-a pravednije i u biti prihvatljivije od načela fakturirane real-

⁶ Standardna stopa PDV-a je npr. u Mađarskoj 25%, u Slovačkoj 23%, u Češkoj i Poljskoj 22%, u Sloveniji, Bugarskoj i Rusiji 20%, u Latviji i Estoniji 18% (IBFD, 2002).

⁷ Stopa poreza na promet koja se primjenjivala na ukupnu prodajnu vrijednost u općem tarifnom razredu poreza na promet proizvoda, koji je obuhvaćao najviše proizvoda, iznosila je 15%, a tarifa poreza na promet usluga 10%. Uzimajući u obzir odbitak pretporeza, stopa PDV-a od 22% u prosjeku nije veće porezno opterećenje nego prije. Vidjeti npr. Spajić (1999); Zakon o porezu na dodanu vrijednost (2000).

izacije. Načelo fakturirane realizacije može stvoriti porezno povoljnu ili nepovoljnu okolnost, ovisno o tome je li poduzeće u neto dužničkom ili neto vjerovničkom položaju. Poduzeća u neto vjerovničkom položaju u porezno su težim prilikama jer im je novčani odljev za PDV djelomično nepokriven ostvarenom a nenaplaćenom realizacijom. Stajalište obrtnika prema kojemu oni žele načelo blagajne zamijeniti načelom fakturirane realizacije može se objasniti samo time da je riječ o neto dužnicima koji bi na taj način uštedjeli na PDV-u.

Znatniji dio ostalih, u nastavku analiziranih prijedloga dala su samo poduzeća.

Uvođenje porezne diferencijacije prema djelatnostima načelan je prijedlog u čijoj bi konkretizaciji sigurno bilo vrlo neujednačenih stajališta. Prijedlog se može shvatiti više kao dopuna sniženju porezne stope, jer PDV nije porezni oblik u kojemu se uspješno provodi porezna diferencijacija prema djelatnostima. Zato se Hrvatska početno i odlučila za samo jednu stopu. Kasnije uvođenje nulte stope i niza oslobođenja već su na granici prihvatljivosti porezne diferencijacije sa stajališta pozitivnih obilježja PDV-a: izdašnosti, neutralnosti, jednostavnosti i učinkovitosti.⁸

Ustaljivanje poreznih propisa razumljiv je zahtjev. Zakon o PDV-u koji je na snazi od početka 1998. godine mijenjao se i dopunjavao pet puta, a Pravilnik o PDV-u kojim se detaljnije uređuje primjena Zakona čak devet puta.

Porezni nadzor pri povratu preplaćenog PDV-a nije propisan postupak, ali je uobičajena praksa poreznih vlasti, posebno kada se traže veći povrati. Takav postupak obveznici doživljavaju kao dodatnu teškoću u ispunjavanju porezne obveze jer, osim što je to stresna situacija, zahtijeva i dodatno vrijeme za servisiranje predstavnika porezne vlasti pri nadzoru.

Zahtjev za ukidanje PDV-a na uvoz posve je opravdan zbog činjenice da se takav PDV ionako poslije obračunava kao pretporez. Tako porezne vlasti prisiljavaju obveznike na povećano porezno administriranje kako bi što prije naplatile obveze.

Jednako se može gledati i na odredbu o plaćanju PDV-a na nenaplaćeni izvoz. Izvoz je inače oslobođen PDV-a, osim ako je u određenom roku nenaplaćen, jer porezna vlast polazi od pretpostavke da bi porezni obveznici mogli izbjegavati unos novca u zemlju.

PDV na predujmove odstupanje je od načela fakturirane realizacije jer predujmovi nisu računovodstveno priznati prihodi. I u tom slučaju porezna vlast pokazuje spremnost dovođenja poreznih obveznika u potencijalno nepovoljan položaj ako time ubrzava punjenje državne blagajne.

Zahtjev za sniženjem PDV-a proizvođačima motiviran je shvaćanjem da bi se time potaknula proizvodnja u cjelini, a i posljedica je tradicije u kojoj je u nekadašnjem bruto sustavu poreza na promet proizvodnja bila oslobođena takvog poreza.

Prag za obvezan ulazak u sustav PDV-a smatra se važnim elementom u politici PDV-a. Ako je prenisak, uzrokuje visoke troškove ispunjavanja porezne obveze, a ako je previsok, osim gubitaka poreznih prihoda države, uzrokuje neloyalnu konkurenciju među poslovnim subjektima (v. Sandford, 1998:134-135). U nekim zemljama, npr. u Ir-

⁸ Većina zemalja EU-a i CEE-a, koje su kandidati za ulazak u EU, zbog socijalnih razloga imaju sniženu stopu na egzistencijalne i neke meritorne robe, pa Hrvatska nije iznimka.

skoj, postoje dva praga, jedan za uslužne djelatnosti, s niskim udjelom porezno opterećenih inputa, i drugi za ostale djelatnosti. U Hrvatskoj su oko opravdanosti praga od 85.000 kn mišljenja podijeljena i među poduzećima i među obrtnicima⁹, što znači da bi ga svakako trebalo preispitati.

Među poduzećima postoji statistički značajna povezanost između stajališta o tom pitanju i stajališta o pragu od 300.000 kn godišnjih prihoda za obvezu mjesečnog obračuna PDV-a.¹⁰ Oni ispitanici koji smatraju da je prag od 85.000 kn godišnjih prihoda za ulazak u sustav PDV-a prenizak smatraju i da je prag od 300.000 kn za obvezu mjesečnog obračuna PDV-a također prenizak, i obrnuto.

Među obrtnicima postoji statistički značajna povezanost između stajališta o tom pitanju i visine godišnjih primitaka te godišnjeg dohotka. Više ispitanika s nižim primitkom i dohotkom smatra taj prag preniskim, što znači da preferiraju biti ili ostati izvan sustava PDV-a.¹¹ Kako su upravo uslužne djelatnosti najzastupljenije u malim obrtima, a u njima je ulazni PDV niže zastupljen nego u djelatnostima koje nisu radno intenzivne, takvo je stajalište sasvim logično. Biti izvan sustava PDV-a donosi tržišnu konkurentnu prednost u mogućnosti formiranja nižih cijena. Osim toga, činjenica da se u tom slučaju plaća ulazni PDV nema osobit negativan učinak zbog visokog udjela rada u strukturi inputa.

Među obrtnicima također postoji značajna negativna povezanost između mišljenja o pragu od 85.000 kn i sezonskog karaktera obrta.¹² Obrtnici čija djelatnost nije sezonska prag od 85.000 kn većinom smatraju preniskim. To upućuje na zaključak da su sezonski obrti u povoljnijem profitnom položaju jer u sezoni ostvaruju optimalan odnos inputa i outputa, pa im PDV nije znatnije opterećenje.

Najveći broj ispitanika suglasan je oko praga od 300.000 kn za obvezni mjesečni obračun PDV-a, čemu pridonosi fakultativnost kvartalnog obračuna za obveznike s nižim godišnjim neto prihodom, odnosno s primicima do 300.000 kn.

Porez na dohodak

Porez na dohodak je nakon PDV-a i trošarina najvažniji izvor poreznih prihoda države. Plaćaju ga fizičke osobe koje ostvaruju dohodak. Dohodak od samostalne djelatnosti ostvaruje se u obrtu, slobodnim zanimanjima, poljoprivredi, šumarstvu i drugim samostalnim djelatnostima.

Pitanja obrađena u ovom dijelu rada bila su usmjerena na ocjenu i prijedloge mogućeg poboljšanja pravednosti i efikasnosti poreznog sustava sa stajališta obrtnika i slobodnih zanimanja, odnosno obveznika poreza na dohodak.

⁹ Prag od 85.000 kn za obvezni ulazak u sustav PDV-a 40% obrtnika i 40% poduzeća smatra preniskim.

¹⁰ Za statističku povezanost stajališta o pragu od 300.000 kn i stajališta o pragu od 85.000 kn – gamma = 0,536; p = 0,000.

¹¹ Za statističku povezanost primitaka i stajališta o pragu od 85.000 kn – gamma = -0,267; p = 0,030.

Za statističku povezanost dohotka i stajališta o pragu od 85.000 kn – gamma = 0,484; p = 0,008.

¹² Za statističku povezanost sezonskog karaktera obrta i stajališta o pragu od 85.000 kn – gamma = -0,710; p = 0,000.

Na pitanje što bi promijenili u vezi s porezom na dohodak, čak 86% ispitanika smatralo bi ga ili učinilo pravednijim. Takvo je mišljenje ispitanika zanimljivo u svjetlu razvoja porezne reforme u Hrvatskoj. Reformom je 1994. godine uveden alternativni potrošni porezni model prema kojemu se oporezivala potrošnja, ali i štednja u fazi nastajanja, odnosno oporezivao se dohodak od rada, dok su dohoci od kapitala – kamate i dividende – bili izuzeti od oporezivanja. Postojale su dvije porezne stope, od 20% i 35%, te se zbog toga sustav ocjenjivao nedovoljno progresivnim, ali i socijalno neosjetljivim. Tvrdilo se da su bogatiji slojevi, a to su oni koji i ostvaruju dohotke od kapitala i imovine, porezno pošteđeni, dok su ostali, koji uglavnom ostvaruju dohotke od rada, uz osobne odbitke koji su ispod egzistencijalnog minimuma, imali visok porezni teret.

Novim propisima iz 2000. ostvaren je pomak prema dohodovnome poreznom modelu jer je uveden porez na dividendu, kamatu po osnovi danih zajmova i kredita, a uvedena je i treća, najniža porezna stopa od 15%. Nešto su se povećali i osobni odbici kao neoporezovani dio dohotka. Tim se mjerama nastojala ublažiti socijalna neosjetljivost sustava, ali se u smislu pravednosti ipak nije učinilo mnogo. Naime, najviša porezna stopa od 35% i dalje je ostala među najnižima u tranzicijskim zemljama¹³, a i primjenjuje se na relativno najniže svote najvišega poreznog razreda.¹⁴ To znači da su obveznici s najvišim dohocima i dalje porezno povlašteni.

Navedene reforme rezultirale su padom udjela poreza na dohodak u ukupnim poreznim prihodima države, koji se nije kompenzirao većim poreznim opterećenjem najbogatijih. U tom bi se smislu mišljenje ispitanika da bi porez na dohodak trebao biti pravedniji moglo smatrati razumljivim, dok mišljenje da je on u odnosu prema drugim zemljama previsok nije baš utemeljeno, osim ako se gleda sa stajališta socijalne osjetljivosti, odnosno obveznika iz nižih dohodovnih razreda, koji su, unatoč poboljšanjima, još uvijek porezno visoko opterećeni.¹⁵

U odgovoru na pitanja bi li pojedine dohotke trebalo izuzeti od oporezivanja, odnosno bi li pojedine dohotke koji do sada nisu oporezivani trebalo oporezivati ili bi ih trebalo više oporezivati nego do sada, uočava se veća sklonost izuzimanju pojedinih dohodaka od oporezivanja nego oporezivanju do sada neoporezivih dohodaka ili višem oporezivanju od dosadašnjega.

Pitanje

Ako smatrate da bi pojedine dohotke trebalo izuzeti od oporezivanja, koji su to dohoci?

	(%)
<i>Niski dohoci, minimalci, dohoci niži od 60.000 kn godišnje</i>	22
<i>Autorski honorari, dohoci po ugovorima o djelu i iz dopunskog rada</i>	11
<i>Učenički i studentski dohoci</i>	8

¹³ Primjerice, Slovenija ima gornju graničnu poreznu stopu 50%, Bugarska, Mađarska, Poljska, Slovačka i Rumunjska 40-45%. Vidjeti: Kesner-Škreb i sur. (2001).

¹⁴ Na prosječni mjesečni dohodak veći od 6.250 kn, odnosno 830 EUR.

¹⁵ Najnovijim izmjenama Zakona o porezu na dohodak od 1. siječnja 2003. godine uvedena je porezna stopa od 45% na dohotke veće od 21.000 kn mjesečno ili 2.800 EUR, čime je prigovor nedovoljne progresivnosti poreza na dohodak uvelike ublažen.

<i>Dohoci u znanosti, kulturi i humanitarnom radu te donacije</i>	9
<i>Dohoci od kapitala</i>	6
<i>Svi dohoci</i>	6

Ostali ispitanici opredijelili su se, u niskim udjelima (po 1%), za razne vrste dohodaka, npr. od turizma, u šumarstvu, iz osiguranja itd. ili nisu ponudili konkretan odgovor.

Pitanje

Ako smatrate da bi pojedine dohotke trebalo jače oporezovati nego do sada, koji su to dohoci?

	(%)
<i>Visoki dohoci</i>	27
<i>Dohoci umirovljenika</i>	12
<i>Dohoci iz ugostiteljstva, trgovine luksuznim proizvodima, od pornografije i šund literature</i>	12
<i>Dohoci slobodnih umjetnika</i>	5
<i>Dohoci od kapitala</i>	5
<i>Dohoci od igara na sreću</i>	3
<i>Dohoci državnih dužnosnika</i>	2

Ostali ispitanici nisu ponudili konkretan odgovor ili su se u vrlo malom broju opredijelili za razne vrste dohodaka. Osim što potvrđuju stajalište ispitanika o nedovoljnoj pravednosti poreza na dohodak, odgovori pokazuju i da ispitanici smatraju kako su neki dohoci u određenom smislu “neopravdani”, pa trebaju biti jače porezno opterećeni.

Posebno je zanimljiv visok udjel ispitanika koji navode da bi dohotke umirovljenika trebalo jače oporezivati nego do sada. Zbog vrlo lošeg socijalnog položaja hrvatskih umirovljenika, čija je prosječna mirovina 1.542 kn ili 39% prosječne plaće, a 74%¹⁶ umirovljenika ostvaruje mirovinu ispod te svote, znatan broj umirovljenika ostvaruje dopunsku zaradu najčešće iz rada “na crno”. Osim toga, prema poreznim propisima umirovljenici su porezno povlašteni jer im se priznaje osobni odbitak, odnosno neoporezivi dohodak od mirovine u svoti mirovine, a najviše do svote dvostrukoga osobnog odbitka koji imaju ostali obveznici (2.500 kn). Umirovljenici uz mirovinu mogu ostvarivati ostale dohotke, a ako žele ostvarivati dodatni dohodak od nesamostalnog rada ili dohodak od obrta i slobodnih zanimanja, tada mirovinu moraju staviti u tzv. mirovanje ili privremenu obustavu. Možda iskazani odnos prema umirovljenicima potječe iz uvjerenja da oni dosta rade u “sivoj ekonomiji” te da time, uz ostale negativne učinke, pogoršavaju stanje nezaposlenosti u Hrvatskoj. Stajalište se može djelomično objasniti i negativnim odnosom prema invalidskim mirovinama sudionika Domovinskog rata.

Zanimljivo je da se ugostiteljstvo našlo na popisu visokoprofitabilnih djelatnosti, što se može više pripisati tradiciji nego stvarnom stanju. Danas objektivni položaj ugo-

¹⁶ Prema podacima HZMO-a dana 31. prosinca 2002.

stiteljstva zbog velike konkurencije nije ni približno tako povoljan kao u predtranzicijskom razdoblju, što se još uvijek nije odrazilo u subjektivnoj percepciji prosječnih ispitanika.

Dohodak umjetnika je kontroverza jer je u odgovorima spomenut i kao onaj koji bi trebalo jače oporezovati i kao onaj koji bi trebalo izuzeti od oporezivanja. Porezni status autorskog honorara kao najčešće vrste primitaka slobodnih umjetnika povlašten je u odnosu prema plaćama od nesamostalnog rada. Za te se honorare priznaje porez po odbitku po stopi od 35%, ali na osnovicu umanjenu za 40% paušalno priznatih izdataka, što u konačnici čini 21% poreza na dohodak. Do kraja 2002. godine ta je vrsta dohoda bila oslobođena i doprinos, što je najnovijim Zakonom o obveznim doprinosima (NN 147/02) ukinuto, pa se sada na sve vrste isplata obvezno obračunava i plaća mirovinski i zdravstveni doprinos.

I dohoci od kapitala navedeni su i kao oni koje bi trebalo izuzeti od oporezivanja i jače oporezivati. To ne treba čuditi jer obrtnici imaju kapital, pa ga žele porezno osloboditi, a istodobno je porez na dohodak od kapitala jedan od elemenata pravednosti poreznog sustava, pa ga je potrebno jače oporezovati.

I dohodak od poljoprivrede također ima poseban porezni status, kojim država potiče razvoj te djelatnosti. Porez na dohodak plaća se samo ako je obveznik po osnovi te djelatnosti ujedno i obveznik PDV-a. To znači da su dohoci poljoprivrednika čiji je promet niži od 85.000 kn godišnje oslobođeni poreza na dohodak jer nisu obvezni biti ni u sustavu PDV-a.

Određen broj pitanja usmjeren je na ocjenu ispitanika glede nekih zakonskih rješenja porezne problematike. Dvije trećine ispitanika mogućnost jednokratnog otpisa opreme ocjenjuje dobrom mjerom, ali je zabrinjavajuće da čak jedna petina o njoj nema nikakvo mišljenje. Znatno broju ispitanika tu mjeru i ne može iskoristiti jer imaju niska ulaganja u obrt ili (i) ostvaruju prenik dohodak da bi jednokratnim otpisom snizili poreznu osnovicu.

Kamate sadržane u naplaćenim i plaćenim anuitetima na kredite koji služe za obavljanje djelatnosti porezno se priznaju kao primitak, odnosno izdatak, što ostavlja problem utvrđivanja dijela anuiteta koji se odnosi na kamatu. S obzirom na različite računovodstvene politike koje financijske institucije mogu primjenjivati u obračunu i priznavanju kamata postavlja se pitanje koji dio anuiteta korisnik kredita – obrtnik može priznati kao izdatak. Iako je uključivanje kamata u primitke i izdatke porezno pogodujuća mjera jer omogućuje iskazivanje viših porezno priznatih rashoda, odnosno niže porezne obveze, samo je 37% ispitanika ocjenjuje ispravnom. To začuđuje, utoliko više što se obrtnici u Hrvatskoj uvelike financiraju kreditima, odnosno što je stupanj samofinanciranja koji bi ih inače činio indiferentnima na tu poreznu mjeru nizak. No čini se da problemi povezani s primjenom takve mjere nadmašuju koristi za koje ispitanici smatraju da im ona donosi.

Vodjenje poslovnih knjiga obrtnika regulirano je isključivo poreznim propisima, a ne i Zakonom o računovodstvu, kao za poduzeća. Zanimljivo je da bi natpolovična većina ispitanika i inače vodila sve propisane knjige radi praćenja poslovanja, bez obzira na porezne propise.

S obzirom na česte izmjene i dopune Pravilnika o porezu na dohodak, i sam formular porezne prijave često se mijenja. Više od polovice ispitanika smatra da je novi formular porezne prijave složeniji od dosadašnjega te su za njih analizirani uzroci takvog shvaćanja.

Najveći se dio ispitanika izjasnio da je glavni uzrok složenosti novog formulara porezne prijave u odnosu prema dosadašnjemu poseban dio porezne prijave i nove olakšice. Posebni dio porezne prijave sadržava podatke o iznosima propisanih i korištenih olakšica i oslobođenja. Da bi olakšice bile korištene, potrebno je ostvariti dovoljnu visinu dohotka, što često nije slučaj. One ne utječu na stvaranje poreznoga gubitka koji bi se prenosio i pokrivaio u idućim razdobljima, kada ostvareni dohodak omogućuje takvo pokriće. Vjerojatno je to razlog što ih porezni obveznici nisu dočekali s posebnim oduševljenjem.

Pitanje

Što smatrate najkompliciranijim u ispunjavanju obveze poreza na dohodak, odnosno što vam oduzima najviše vremena? (Odgovori su navedeni prema učestalosti.)

- *Prikupljanje potvrda o dohocima, odnosno priloga vezanih za poreznu prijavu*
- *Puno formulara*
- *Popunjavanje porezne prijave*
- *Praćenje čestih izmjena propisa*

U skladu s iskazanim primjedbama, navedeni su i prijedlozi za pojednostavnjenje oporezivanja dohotka.

Pitanje

Što predlažete za pojednostavnjenje oporezivanja dohotka, odnosno za smanjenje vremena i troškova ispunjavanja porezne obveze? (Redoslijed je odredila učestalost odgovora.)

- *Smanjenje broja formulara i nužne popratne dokumentacije*
- *Pojednostavnjenje formulara porezne prijave*
- *Uvođenje paušalnog oporezivanja za male obrtnike*
- *Uvođenje samo jedne porezne stope*
- *Smanjivanje poreza na dohodak radi poticanja zapošljavanja i razvoja*
- *Pojednostavnjenje evidencije ulaznih i izlaznih računa*

Među navedenim prijedlozima posebnu pozornost zaslužuje prijedlog o uvođenju samo jedne porezne stope, koji je u kontradikciji s prethodno analiziranim stajalištima o nedovoljnoj progresivnosti i socijalnoj osjetljivosti poreza na dohodak.

Prijedlog uvođenja paušalnog oporezivanja za male obrtnike također je na tragu pojednostavnjenja poreznog sustava, a predviđen je i Zakonom o porezu na dohodak (NN

127/00, čl. 32) za male obveznike koji nisu obveznici PDV-a. No to ne znači da se poslovne knjige ne bi trebale voditi, kako su neki obveznici shvatili tu mogućnost. Naime, Porezna bi uprava na temelju nadzora poslovanja uvijek mogla ukinuti paušalni porez ako bi utvrdila da obveznik ostvaruje dohodak veći od onoga za koji mu je propisan paušal.

Postupci oko oporezivanja dohotka, pri čemu je glavni ispunjavanje porezne prijave, za 58% ispitanika ipak nisu psihološki pretežak teret jer su se osjećali ravnodušno i zadovoljno nakon predaje porezne prijave. Olakšavajuće se osjećalo 26% ispitanika, a uznemireno 16%.

Porez na dobit

Porez na dobit u ukupnoj strukturi poreznih prihoda državnog proračuna sudjeluje sa skromnih 3-6%.¹⁷ Plaćaju ga pravne i fizičke osobe koje ostvaruju dobit. Među njima su najbrojnija trgovačka društva, odnosno poduzeća. Trenutačno je u Hrvatskoj na snazi drugi po redu Zakon o porezu na dobit (NN 127/00) od početka reforme poreznog sustava. Njime su uvedene znatne promjene u obračunu i oporezivanju dobiti s obzirom na prethodni model, a odnose se na način utvrđivanja porezne osnovice, ukidanje zaštitne kamate, promjenu porezne stope i uvođenje novih olakšica, oslobođenja i poticaja.

U nastavku su analizirana pitanja usmjerena na ocjenu postupaka ispunjavanja obveze poreza na dobit, a odnose se na poduzeća.

Pitanje

Što smatrate najkompliciranijim u ispunjavanju obveze poreza na dobit, odnosno što vam oduzima najviše vremena? (Redoslijed je odredila učestalost odgovora.)

- Neusklađenost računovodstvenoga i poreznog iskazivanja prihoda i rashoda
- Složenost u praćenju i evidentiranju porezno nepriznatih prihoda i rashoda
- Složenost prijave poreza na dobit (PD obrasca) – preopširnost i stavke uvećanja, tj. umanjenja dobiti (gubitka)
- Nužnost ručnog popunjavanja PD obrasca
- Nepriznavanje MRS-ova od poreznih vlasti
- Česte promjene i različita tumačenja propisa
- Složena evidencija za vrijednosna usklađenja
- Složeno evidentiranje dugotrajne imovine koja se jednokratno otpisuje
- Složeni izračun i prenošenje gubitka

Jedan od temeljnih prigovora aktualnom Zakonu o porezu na dobit bilo je potpuno odvajanje poreznoga od računovodstvenog obračuna. Porezna dobit odnosno gubitak

¹⁷ U 1998. god. 6,1%; u 1999. god. 6,2%, u 2000. god. 4,2%, u 2001. god. 4,2% – statistički godišnjaci i mjesečni statistički prikazi Ministarstva financija RH, razna godišta i brojevi.

utvrđuje se kao razlika između prihoda i rashoda, a oni se prema zahtjevima porezne prijave evidentiraju u 40 podvrsta. Njihove se vrijednosti mogu dobiti preradom računa glavne knjige u računovodstvu, a ne izravnim preuzimanjem iz računovodstva. Porezni bi obveznici zapravo trebali voditi dva računovodstva: jedno po Međunarodnim računovodstvenim standardima (MRS), na što ih obvezuje Zakon o računovodstvu (NN 90/92, čl. 15) i drugo, porezno računovodstvo, kako bi u svakom trenutku imali podatke o poreznom rezultatu (dobiti ili gubitku).

Razlika između računovodstvenoga i poreznog iskazivanja prihoda i rashoda nije samo u njihovoj klasifikaciji i sistematizaciji, već i u priznavanju njihove vrijednosti. Za svaku stavku porezni propisi određuju način i uvjete priznavanja i ni u jednom slučaju se ne pozivaju na MRS-ove. Nepriznavanje MRS-ova posebno dolazi do izražaja u obračunu amortizacije. Prema poreznim propisima u Hrvatskoj, računovodstvena amortizacija ne smije biti niža od porezne, zbog čega se ne mogu primjenjivati metode predviđene računovodstvenim standardima. Osim toga, ni računovodstvena bilanca ne može iskazivati realnu vrijednost dugotrajne imovine. Ako se primjenjuje jednokratni otpis za porezne svrhe, u računovodstvu će predmet dugotrajne imovine također biti otpisan.

Formular prijave poreza na dobit (PD obrazac) proširen je zbog zasebnog iskazivanja pojedinih stavki prihoda i rashoda, a povećan je i broj stavki uvećanja i umanjenja dobiti za stalne i privremene razlike u poreznom priznavanju, kao i broj olakšica, oslobođenja i poticaja. Za obveznike koji računovodstvene i porezne knjige vode kompjutorski, programska izrada PD obrasca nije moguća jer on zahtijeva prilagođivanja pojedinih stavaka, naknadni obračun stalnih i privremenih razlika i unos olakšica, oslobođenja i poticaja. Zato se osim kompliciranosti PD obrasca kao jedna od teškoća u ispunjavanju porezne obveze navodi i nužnost njegova ručnog popunjavanja.

Prigovor o čestim promjenama propisa odnosi se na sve dijelove poreznog sustava, koji je u posljednjih deset godina u procesu stalnih preobrazba, te se još ne može govoriti o ustaljenoj primjeni nijednoga poreznog oblika. Osobitu teškoću stvara tumačenje propisa u čemu se savjetnici strukovnih udruga i predstavnici porezne vlasti često ne mogu usuglasiti. Nerijetko se donese neki provedbeni propis ili napatuk a da nisu predviđene sve posljedice u praksi, pa promjene katkad prestignu početak primjene propisa.

Vrijednosna se usklađenja odnose na priznavanje rashoda na dugotrajnu i kratkotrajnu imovinu, ali uz precizno definirane uvjete u smislu starosti nenaplaćenih potraživanja. Nenaplaćena potraživanja koja nisu utužena moraju se ponovno oprihodovati za potrebe izračuna porezne osnovice. Gubici od vrijednosnog usklađenja dugotrajne imovine priznaju se samo ako su realizirani, što također nije u skladu s MRS-ovima. Vrijednosna usklađenja dionica i vlasničkih udjela, kada se računovodstveno evidentiraju metodom udjela, također nisu porezno priznata.

U porez na dobit ugrađena je mogućnost prijenosa poreznoga gubitka pet godina unaprijed, što je velik broj ispitanika ocijenio kompliciranim. Kako je to izuzetno pogodna porezna mjera, teško je objasniti takvo mišljenje, osim za one obveznike koji u duljem razdoblju ostvaruju porezne gubitke, pa ne uspijevaju iskoristiti gubitke iz prethodnih razdoblja.

Pitanje

Što predlažete za pojednostavnjenje poreza na dobit, odnosno za smanjenje utrošene vremena i troškova ispunjavanja porezne obveze, kao i za povećanje njegove pravednosti i efikasnosti? (Redosljed je određen učestalošću odgovora.)

- *Vraćanje zaštitne kamate u porezni sustav*
- *Da se porez na dobit ne plaća akontacijski (mjesečnim predujmovima) već samo po konačnom obračunu*
- *Da se ukinu periodični kvartalni obračuni*
- *Da se usklade termini predaje formulara s istovrsnim podacima*
- *Smanjivanje poreza na dobit na početku rada poduzeća (npr. prve tri godine)*
- *Smanjenje poreza pri isplati dobiti*
- *Uvođenje novih poreznih olakšica*

U tim prijedlozima osobitu pozornost zaslužuje prijedlog o vraćanju zaštitne kamate u porezni sustav. Iako je to bio jedan od najproturječnijih elemenata hrvatskoga poreznog sustava prije posljednje reforme, očito je da su je porezni obveznici doživljavali kao znatnu poreznu olakšicu. Porezna se osnovica u sustavu zaštitne kamate umanjivala za najmanje 5% vrijednosti kapitala s početka razdoblja, odnosno za 5% i stopu inflacije. Ta je olakšica imala još jednu osobitost jer je uvećavala porezni gubitak i mogla se, ukamaćena, prenositi u buduća razdoblja. Obveznicima koji su stjecali manje od 10% dobiti na uloženi kapital (ovisno o stopi inflacije) trajno je osiguravala izuzeće od plaćanja poreza na dobit. Nikad nije bilo razjašnjeno zašto se zaštitna stopa od 5% uvećavala za inflacijsku stopu, kao da su svi poduzetnici imali inflatorne gubitke. U ukupnom sustavu jedni su ostvarivali inflatorne dobitke na račun drugih, ovisno o relativnom kretanju cijena inputa i otputa pojedinog poduzeća. Zaštitna je kamata, uz ostalo, gotovo obezvrijedila prihode države od poreza na dobit te je, unatoč svim razlozima i opravdanjima uvođenja, ipak zamijenjena klasičnijim poreznim olakšicama. Njezino vraćanje u porezni sustav kao važne porezne olakšice bilo bi primjereno bez ugrađene inflacijske stope.

Obračun poreza na dohodak od 15% pri isplati dobiti uz poreznu stopu na dobit od 20% nije dodatno porezno opterećenje u odnosu prema dotadašnjoj stopi poreza na dobit od 35% i akontacijskom plaćanju poreza na dobit, ali je opterećenje za one obveznike koji na kraju razdoblja ne ostvare dobit što su je akontacijski isplaćivali tijekom godine. Takva bi se dobit trebala vratiti, odnosno ona se smatra pozajmicom poduzeća vlasniku te se na nju obračunava kamata i PDV na kamatu.

Kvartalni obračuni čije se ukidanje predlaže radi pojednostavnjenja poreznog sustava sastavljaju se za potrebe i prema propisima državne statistike, a s poreznog su stajališta fakultativni.

Među prijedlozima za poboljšanje poreznog sustava bio je i onaj za ukidanje mjesečnih predujmova poreza na dobit. U uobičajenim okolnostima možda bi poreznim obveznicima i odgovaralo da sredstva za predujam poreza tijekom godine mogu iskoristiti za druge svrhe, ali bi tada svota koju moraju platiti na kraju mogla ugroziti njihovu likvidnost.

Neusklađenost rokova predaje formulara odnosi se na rokove predaje statističkih izvještaja i prijave poreza na dobit. No podaci statističkog izvještaja su računovodstveni, uglavnom tekuće ažurirani, pa to donekle ublažuje taj problem.

Zahtjev za novim olakšicama ili za više olakšica, od kojih se konkretno traži oslobođenje od poreza na dobit prvih godina poslovanja poduzeća (3-5 godina) odražava normalnu težnju obveznika da plate što niži porez. Konkretna tražena porezna olakšica pripada u tzv. porezne praznike¹⁸, te se više ističe kao nedostatak nego kao prednost jer favorizira kratkoročne investicije i osnivanje novih poduzeća, a ne i nove proizvodne investicije. U Hrvatskoj postoje porezne olakšice i poticaji u obliku snižene porezne stope¹⁹ i u obliku odbitaka od porezne osnovice.²⁰ Među njima postoji znatna razlika u smislu iskoristivosti, jer se samo odbicima od porezne osnovice može utjecati na porezni gubitak koji se prenosi u iduća porezna razdoblja. U tom je smislu vrijednost takvih poreznih olakšica viša sa stajališta poreznih obveznika.

Na pitanje smatraju li formular prijave poreza na dobit složenijim od dosadašnjega mali broj ispitanika (16%) izjasnio se da ga smatra izrazito ili donekle složenijim. Od toga se više od polovice izjasnilo da je glavni uzrok složenosti uključivanje prihoda i rashoda koji mogu biti različiti od računovodstveno iskazanih u računu dobiti i gubitka. To je sasvim u skladu s prethodno analiziranim uzrocima kompliciranosti poreza na dobit, a i s prijedlozima njegova pojednostavnjenja.

U prilog zainteresiranosti obveznika za pogodujuće porezne propise govori činjenica da gotovo 80% ispitanika novouvedenu mogućnost jednokratnog otpisa dugotrajne imovine ocjenjuje izuzetno dobrom ili dobrom mjerom. Međutim, zabrinjava da čak 40% njih smatra da nema koristi od tako dobre mjere. Znatno broj ispitanika tu mjeru i ne može iskoristiti jer imaju niska ulaganja ili ostvaruju prenisoku dobit da bi tom mjerom ublažili porezni udar.

Postoji povezanost između shvaćanja o jednokratnom otpisu dugotrajne imovine i visine prihoda, odnosno rashoda poduzeća. Jednokratni otpis kao izuzetno dobru mjeru pretežito ocjenjuju ispitanici s višim prihodima i rashodima.²¹ Također, više ispitanika s nižim prihodima smatra da je mjera dobra, ali da je ne mogu iskoristiti zbog malih ulaganja ili da ne bi iskazivali gubitak.²²

¹⁸ O vrstama poreznih poticaja v: Blažić i Pečarić (2001).

¹⁹ Prema sadašnjim poreznim propisima postoje olakšice obveznicima s područja posebne državne skrbi i grada Vukovara koji zapošljavaju više od pet zaposlenika na neodređeno vrijeme i onima koji posluju u slobodnim zonama (čl. 13-15. Zakona o porezu na dobit). Za novoosnovana poduzeća i već postojeća poduzeća u turizmu postoje i poticaji ulaganja u obliku bitno snižene porezne stope u razdoblju od deset godina na dobit ostvarenu ulaganjima u propisanim svotama i uz zapošljavanje propisanog broja novih zaposlenika, kao i za zapošljavanje osoba s invaliditetom (čl. 16, čl.18. Zakona o porezu na dobit).

²⁰ To su poticaji zapošljavanja na temelju kojih se porezna osnovica umanjuje za plaće i doprinose novih djelatnika zaposlenih u obračunskom poreznom razdoblju, a koja se može koristiti u trajanju od godine dana zaposlenja novih zaposlenika (čl. 17. Zakona o porezu na dobit).

²¹ Više od 30% ispitanika s prihodima odnosno rashodima većim od 3,5 mil. kn smatra da je to izuzetno dobra mjera, dok isto smatra oko 20% ispitanika s prihodima, odnosno rashodima nižim od 1 mil. kn u godini.

²² 58% ispitanika s prihodom nižim od 1 mil. kn smatra da je mjera dobra, ali je ne mogu iskoristiti zbog malih ulaganja ili da ne bi iskazivali gubitak, dok to isto smatra ukupno samo 32% ispitanika koji ostvaruju prihode, odnosno rashode veće od 3,5 mil. kn.

Oporezivanje plaća

Zakon o prikupljanju podataka o obveznim doprinosima, porezu na dohodak i prirezu poreza na dohodak po osiguranicima (NN 114/01) utvrđuje obvezu svih isplatitelja plaće i drugih primitaka zaposlenika da pri svakoj isplati na kakvu se plaćaju doprinosi i porez na dohodak dostavljaju podatke Središnjem registru osiguranika (REGOS-u) na posebno propisanom obrascu R-S (Specifikacija po osiguranicima o obračunanim i uplaćenim obveznim doprinosima, porezu na dohodak i prirezu na porez). Obrazac je uveden početkom 2002, a način popunjavanja određuje Pravilnik o sadržaju obrasca R-S (NN 118/01, 2/02, 7/02 i 16/02), što se nakon donošenja već tri puta dopunjavao i mijenjao. Zaprimanje i kontrolu naloga za plaćanje obavlja Financijska agencija. Obrazac je stvorio prilično teškoća u fazi uvođenja jer ga porezni obveznik podnosi pri svakoj isplati za koju postoji obveza plaćanja doprinosa i poreza, a pri izostanku mjesečne isplate obrazac se ispostavlja radi prisilne naplate propisanih doprinosa na najniže propisane osnovice. Osim što se daje najmanje jedanput u mjesecu s podacima za svakog zaposlenika, ispostavlja se i odvojeno za svaku vrstu isplate. Računovođe su ispunjavanje tog obrasca i komunikaciju s REGOS-om smatrali vrlo napornim i nepotrebnim birokratiziranjem. No bilo je utješno uvjerenje kako će obrazac zamijeniti čak jedanaest dotadašnjih formulara za obračun i isplatu plaća što su se dostavljali raznim tijelima i uredima. To se, međutim, nije dogodilo, pa se većina formulara i izvještaja i dalje ispunjava i dostavlja poreznim tijelima, iako je riječ o podacima kakve sadržava i obrazac R-S.

Samo četvrtina poduzeća i petina obrtnika nema problema s ispunjavanjem obrasca, iako je istraživanje provedeno gotovo godinu dana nakon njegova uvođenja. Prilagodivanje promjenama u evidentiranju plaća zaposlenika može se ocijeniti vrlo sporim.

Pitanje

Što smatrate najkompliciranijim pri obračunu plaća, odnosno što vam oduzima najviše vremena? (Redoslijed je određen učestalošću odgovora.)

Poduzeća

- *Previše formulara s preklapanjem podataka*
- *Česta promjena propisa, npr. mirovinskog zakona, koji utječu na obračun plaća*
- *Velik broj uplatnih računa i obračunskih stopa koje se često mijenjaju*
- *Komplicirano evidentiranje bolovanja zaposlenika*
- *Popunjavanje R-S obrasca*
- *Komplicirano evidentiranje naloga za službena putovanja*

Obrtnici

- *Primjena velikog broja obračunskih stopa i uplatnih računa*
- *Česta promjena propisa, npr. mirovinskog zakona, koji utječu na obračun plaća*
- *Velik broj formulara koji se popunjavaju istim podacima*
- *Popunjavanje R-S obrasca*
- *Preklapanje obrazaca R-S i ID*

U vezi s obračunom plaće postoje obvezni formulari prema radnim propisima, zatim formulari prema zahtjevima poreznih vlasti, mirovinskoga i zdravstvenog fonda te formulari koje traži Zavod za statistiku. Problem preklapanja podataka u propisanim formularima još uvijek postoji unatoč uvjerenju da će upravo R-S obrazac objediniti ukupnu "papirologiju" oko obračuna plaće.

Kad je riječ o prigovorima na velik broj obračunskih stopa i uplatnih računa, u novije vrijeme taj je dio obračuna znatno pojednostavnjen jer se svaki doprinos više ne odvaja na dio iz plaće i dio na plaću, već se obračunava kao jedinstven, a i uplata se usmjerava na jedinstveni račun Državne riznice. Problem promjene propisa osobito je vezan za mirovinsku reformu, kojom su uvedena tri uplatna stupa, što poslodavcu znači dodatni posao pri obračunu tog doprinosa.

Obračun i evidentiranje bolovanja komplicira činjenica da bolovanja dulja od 42 dana, koja idu na teret Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje (HZZO), isplaćuje poslodavac, a zatim, na temelju zahtjeva za povratom naknade, prilaganja dokumentacije o bolovanju, o isplati bolovanja, o plaćama i satima rada zaposlenika te dokazima o plaćenom zdravstvenom doprinosu regresira isplaćena sredstva od HZZO-a. Time se štite zaposlenici na bolovanju u smislu redovitosti isplate naknade, ali je i administrativni i financijski teret takve zaštite prebačen sa Zavoda na poslodavca. Takav način obračuna bolovanja može imati i sasvim suprotne učinke na zaposlenike ako bi njihov poslodavac bio nesavjestan ili nelikvidan. Obveza zdravstvenog osiguranja usmjerena je prema poslodavcu, a ne prema zaposleniku i ako poslodavac u svojem dijelu obveze zakaže, zaposlenik nema mogućnosti izravnog potraživanja od zdravstvenog osiguranja.

Nalozi za službena putovanja do propisanih svota nisu porezno opterećeni, ali je njihovo evidentiranje strogo formalizirano, a za svaki dio troška službenog puta nužno je priložiti odgovarajući dokaz.

Iz navedenih primjedbi ispitanika proizlaze i njihovi najčešći prijedlozi pojednostavnjenja oporezivanja i obračuna plaća te skraćivanja vremena potrebnog za ispunjenje te porezne obveze.

Pitanje

Što predlažete za pojednostavnjenje obračuna plaća, odnosno za skraćivanje utrošenog vremena i smanjenje troškova ispunjavanja porezne obveze? (Redoslijed je određen prema učestalosti odgovora.)

Poduzeća i obrtnici

- *Ukinuti sve formulare, osim R-S-a, odnosno ukinuti R-S obrazac ako su potrebni svi ostali*
- *Smanjiti broj uplatnih računa i spojiti doprinose iz plaće i na plaću*
- *Uplaćivati samo zbirnu stopu poreza i doprinosa*
- *Pojednostavniti R-S obrazac u dijelu pojedinačnih podataka za pojedine zaposlenike koje ne bi trebalo slati svaki mjesec, već npr. jedanput godišnje*

- *Bolje povezati REGOS, Poreznu upravu i Zavod za statistiku, kako bi se uzajamno usuglašavali, a ne da porezni obveznici svakog posebno servisiraju podacima*
- *Uvesti reda u izmjene obračunskih stopa doprinosa, poreza i prireza – npr. odrediti da se mogu mijenjati samo početkom godine, a ne bilo kada*

Više od 90% ispitanika koji obračunavaju plaće, odnosno koji imaju zaposlenike izjasnili su se što smatraju najkompliciranijim i što predlažu za pojednostavnjenje obračuna plaća. To pokazuje visok stupanj zainteresiranosti poreznih obveznika za taj segment ispunjavanja poreznih obveza i činjenicu da upravo u oporezivanju plaća imaju najviše teškoća.

Odnos poreznih obveznika prema poreznim vlastima

Odnos obveznika prema poreznim vlastima analiziran je na osnovi pitanja o ocjeni stupnja zadovoljstva tim odnosom te najvažnijih primjedbi na poreznu vlast.

Više od polovice poreznih obveznika zadovoljno je radom Porezne uprave, a samo manji broj njih, oko jedne desetine, ocijenio je taj rad najnižom ocjenom.

Pitanje

Ako ste zadovoljstvo radom Porezne uprave ocijenili najnižom ocjenom, što je razlog vašeg nezadovoljstva? (Redoslijed prema učestalosti odgovora.)

Poduzeća

- *Nedovoljna upućenost poreznih službenika u promjene propisa i način njihove provedbe*
- *Traženje da se potrebni dokumenti nose osobno (iako to nije ničim propisano) i nerazvijenost elektroničkog komuniciranja s poreznim obveznicima*
- *Robovanje kompjutorskom sustavu i slab kontakt s poreznim obveznicima*
- *Samo dopodneвно radno vrijeme*
- *Nemogućnost dobivanja pravih informacija od poreznih službenika i nužnost neposrednog kontaktiranja s Ministarstvom financija i savjetnicima računovodstvenih udruga*
- *Teško dokazivanje preplata poreza i usmjerenost samo na dugovanja poreznih obveznika*
- *Neažurnost i sporost, arogancija, nepoštovanje mišljenja poreznih obveznika, površnost*
- *Naplaćivanje potvrda o plaćenim porezima*
- *Često mijenjanje osoblja na pojedinim radnim mjestima*
- *Poznavanje zakona samo radi kontrola i kažnjavanja, a ne i za rješavanje konkretnih problema; kontrole su ponegdje prečeste i površne – samo s ciljem kažnjavanja*
- *Neusklađenost rada Carinske i Porezne uprave*
- *Dugo čekanje na povrat poreza*

Obrtnici

- *Porezni službenici slabo su informirani, premladi i bez iskustva u poslovnoj praksi*
- *Uslužni su, ali nisu stručni jer su pretežito pravnici, a manje je ekonomista, pa ne razumiju bitne probleme poreznih obveznika*
- *Arogantni su i bahati, odnosno usmjereni samo na ubiranje što višeg poreza*
- *Kasne u povratu preplaćenog poreza, a traže točnost u plaćanju*
- *Često se mijenjaju na pojedinim radnim mjestima, što otežava komunikaciju*
- *Ne priznaju pojedine izdatke, pa se potrebno žaliti na rješenja o poreznoj obvezi*

Određeni broj ispitanika – poduzeća pozitivno je komentirao promjene u radu Porezne uprave:

- *Porezna je uprava u novije vrijeme, zbog promjene čelnih ljudi, postala ljubaznija i susretljivija u rješavanju teškoća poreznih obveznika.*
- *Rad je Porezne uprave s motrišta prostornih i organizacijskih teškoća vrlo dobar.*

Može se zaključiti da općenito prevladava viša ocjena ljubaznosti službenika nego njihove stručnosti i kompetentnosti. Porezni obveznici koji su negativno ocijenili rad Porezne uprave najviše dolaze iz trgovine i uslužnih djelatnosti. Veličina obveznika ne utječe na stupanj zadovoljstva radom poreznih vlasti.

Zaključak

U ovom smo radu analizirali stajališta poreznih obveznika o postupcima ispunjavanja poreznih obveza, poreznim propisima, odnosima s poreznim vlastima i mogućnostima poboljšanja pravednosti i efikasnosti poreznog sustava. Usporedbom stajališta poreznih obveznika poduzeća i obrtnika mogu se izvesti sljedeći bitni zaključci ispitanika.

- Porezno je opterećenje previsoko u svim segmentima, pa treba sniziti sve porezne stope, a za male obrtnike uvesti paušalno oporezivanje.
- Porezni je sustav opterećen s previše administriranja i prečestim mijenjanjem poreznih propisa, pa treba smanjiti broj formulara, posebno u oporezivanju plaća i smanjiti porezne promjene.
- Odnos poreznih vlasti prema poreznim obveznicima nije zadovoljavajući, te je potrebno poboljšati uzajamnu komunikaciju i kvalitetu kadrova u Poreznoj upravi, a posebno bolje povezati Poreznu upravu s ostalim službama u poreznom sustavu kako ih porezni obveznici ne bi bili dužni pojedinačno servisirati istovrsnim ili sličnim informacijama.
- Porez na dohodak, prema mišljenju ispitanika, treba biti progresivniji i socijalno osjetljiviji, a obračun poreza na dobit usklađeniji s računovodstvenim sustavom, te bi bilo korisno u porezni sustav vratiti zaštitnu kamatu.

LITERATURA

Blažić, H. i Pečarić, M., 2001. “Oporezivanje i investicije u tranzicijskim ekonomijama: primjer Hrvatske” u: *Ekonomska globalizacija i razvoj u malim zemljama Europe*. Pula: Fakultet ekonomije i turizma “Dr. Mijo Mirković”.

Blažić, H., 2004a. “Troškovi oporezivanja poslovnih subjekata koji su obveznici poreza na dohodak”. *Financijska teorija i praksa*, 28 (3), 309-324.

Blažić, H., 2004b. “Troškovi oporezivanja poslovnih subjekata koji su obveznici poreza na dobit”. *Financijska teorija i praksa*, 28 (3), 325-337.

Blažić, H., 2004c. “Troškovi podnošenja prijave poreza na dohodak građana”. *Financijska teorija i praksa*, 28 (3), 293-308.

Domazet, T., 2000. *Međunarodni računovodstveni standardi 2000*. Zagreb: Faber & Zgombić Plus.

Houghton, J., 1998. “Measuring the Compliance Costs of Excise Taxation” [online]. *African Economic Policy, Discussion Paper* No. 14. Available from: [<http://www.eagerproject.com/discussion14.shtml>].

HZMO, 2003a. *Statistički podaci Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje* [online]. Dostupno na: [<http://www.mirovinsko.hr>].

HZMO, 2003b. *Statistički podaci Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje* [online]. Dostupno na: [<http://ppdiv.hr/statistika>].

IBFD, 2002. *European Tax Handbook*. Amsterdam: International Bureau of Fiscal Documentation.

Kesner-Škreb, M. [et al.], 2001. “Progresivnost poreza na dohodak u Hrvatskoj u razdoblju od 1995. do 1999. godine”. *Financijska teorija i praksa*, 25 (2), 245-253.

Ministarstvo financija, razna godišta. *Statistički godišnjaci Ministarstva financija Republike Hrvatske*. Zagreb: Ministarstvo financija.

OECD, 2002. *Businesses' Views on Red Tape, Administrative and Regulatory Burdens on Small and Medium-Sized Enterprises*. Paris: OECD.

Ott, K. i Bajo, A., 2000. “Troškovi oporezivanja u tranzicijskim zemljama: iskustvo Hrvatske”. *Financijska teorija i praksa*, 24 (2), 169-188.

Pravilnik o amortizaciji, NN 54/01. Zagreb: Narodne novine.

Pravilnik o dopuštenom manjku s naslova kala, rastepa, kvara i loma na proizvodima u trgovini, NN 57/98. Zagreb: Narodne novine.

Pravilnik o porezu na dobit, NN 54/01. Zagreb: Narodne novine.

Pravilnik o porezu na dodanu vrijednost, NN 60/96, 113/97, 7/99, 112/99, 44/00, 63/00, 80/00, 109/00 i 54/01. Zagreb: Narodne novine.

Pravilnik o porezu na dohodak, NN 54/01. Zagreb: Narodne novine.

Pravilnik o sadržaju obrasca R-S, NN 118/01, 2/02, 7/02 i 16/02. Zagreb: Narodne novine.

Sandford, C. (ed.), 1995. *Tax Compliance Costs Measurement and Policy*. Bath: Fiscal Publications.

Sandford, C. T. [et al.], 1981. *Costs and benefits of VAT*. London: Heinemann Educational Books.

Sandford, C., 1998. "Minimising the Compliance Costs of a GST". *Australian Tax Forum*, 14 (2), 126-142.

Shekidele, M. S., 2001. *Report of a Study on Measuring the Compliance Costs of Taxation: Excise Duties 1995-96* [online]. Available from: [<http://www.eagerproject.com/discussion71.shtml>].

Spajić, F., 1999. *Ekonomski i financijski učinci prijelaza na sustav poreza na dodanu vrijednost. Hrvatski zakon o porezu na dodanu vrijednost*. Zagreb: Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika.

Uputa za primjenu Pravilnika o amortizaciji u dijelu koji se odnosi na jednokratni djelomični ili potpuni otpis dugotrajne imovine, 2001. Zagreb: Središnji ured Ministarstva financija.

Zakon o obveznim doprinosima, NN 147/02. Zagreb: Narodne novine.

Zakon o porezu na dobit, NN 127/00. Zagreb: Narodne novine.

Zakon o porezu na dodanu vrijednost, NN 47/95, 106/96, 164/98, 105/99, 54/00 i 73/00. Zagreb: Narodne novine.

Zakon o porezu na dohodak, NN 127/00. Zagreb: Narodne novine.

Zakon o prikupljanju podataka po osiguranicima o obveznim doprinosima, porezu na dohodak i prirezu poreza na dohodak, NN 114/01. Zagreb: Narodne novine.

Zakon o računovodstvu, NN 90/92. Zagreb: Narodne novine.

M i r a D i m i t r i ć : A Qualitative Analysis of the Costs of Tax Compliance of Business Units

Summary

On the foundations of research in the first half of 2002 into business units in Croatia with reference to the previous twelve months, the results are given of a qualitative analysis of the costs of tax compliance for business entities that pay personal income tax and business entities that pay corporate income tax. The analysis is focused on attitudes concerning the procedures of tax compliance, certain tax regulations, relationships with and attitudes towards the tax authorities, and possibilities for improving the equitableness and effectiveness of the tax system. It was carried out in terms of certain forms of taxation: value added tax, corporate income tax, personal income tax, and the taxation of employees' wages.

The attitudes of taxpayers can signal to the tax authorities the desired directions of future tax changes, and show that most of the criticisms of respondents relate to the taxation of wages and salaries.

The proposals of business entities that pay corporate income tax for a simplification of the tax system, a reduction of costs and an increase in the equitability and effectiveness are directed towards a reduction of tax rates, a greater tax differentiation according to the activities and sizes of corporations, a simplification of taxation procedures and an improvement of communications with the tax authorities and two-way communications between departments in the tax system.

The proposals of business entities that pay personal income tax are directed towards a reduction of the tax burden in all segments, the introduction of lump-sum taxation, the increase of the equitableness and social sensitiveness of income tax and a reduction in the administrative work to do with tax compliance.

Key words: costs of tax compliance, business entities paying personal income tax, business entities paying corporate income tax, Croatia